

JUDr. Milan STEFANOVIC CSc.
professzor
J.A. Komenski Egyetem Jogi Kara
/Csehszlovákia, Bratislava/

A SZÖVETKEZETI DEMOKRÁCIA FEJLŐDÉSÉNEK ASPEKTUSAI

A szocialista demokrácia elmélyítése a szocialista viszonyok fejlődésének jellemző vonása valamennyi szocialista országban. Ezt hangsúlyozzák a kommunista és munkáspártok kongresszusain is. A demokrácia sajátos formája a szövetkezeti demokrácia, elsősorban a mezőgazdasági termelő szövetkezetek demokráciája.

A szövetkezeti demokrácia sajátos módon fejlődik. Alapvető jellemző vonásai változatlanul maradnak, mivel a szövetkezeti mozgalom a szövetkezeti demokráciát immanens jegyének tekinti. A szövetkezeti demokrácia azonban különféle formában jelenik meg. Ezek a szövetkezeti mozgalom fejlődésének körülményeitől és a szövetkezetek színvonalától függenek. A szövetkezeti demokrácia megjelenésének és megvalósulásának sajátos formái egyrészt a tudományos-műszaki forradalom folyamataiban lelik magyarázatukat, másrészt abban, hogy a szocialista demokrácia fejlődése változó osztályviszonyok közepette megy végbe, és ennek során kialakult a szövetkezeti parasztság osztálya, közeledik egymáshoz az ipari és a mezőgazdasági munka, a fizikai és szellemi munka, a város és a falu és eltűnik a különbség köztük.

A szövetkezeti demokrácia legjellemzőbb vonása a mezőgazdasági szövetkezeti termelésben hagyományos módon valósul meg, klasszikus módon garantálódik. A szövetkezet legfelsőbb szerve a tagok közgyűlése, melynek speciális és

általános illetékessége van. A szövetkezetekben éppúgy, mint az egyéb mezőgazdasági termelőszövetkezetekben a tagok közgyűlése a legfőbb és legfelsőbb szerv. Fejlődésünk jelenlegi szakaszára vonatkozóan a demokrácia értelmét a CSKP XV. Kongresszusa határozta meg: "A szocialista demokrácia alapvető tartalma a dolgozók aktív részvétele az állam, a gazdaság vezetésében és irányításában, a társadalmi élet kérdéseinek eldöntésében" /lásd "A CSKP XV. Kongresszusa", Pozsony, 1976. 40. o./. A szövetkezeti demokrácia szempontjából ez annyit jelent, hogy a szövetkezeti tagok aktívabban vesznek részt a szövetkezet irányításában, annak mind gazdasági, mind egyéb tevékenységében, a kolhoz életét érintő kérdések eldöntésében. A XV. Kongresszuson hangsúlyozták azt is, hogy a demokrácia alkotó részét képezi nemcsak a jogok megvalósítása, hanem az állampolgári kötelességek öntudatos teljesítése is. Az 1975. évi Polgári Törvénykönyvnek a mezőgazdasági szövetkezetekről szóló 122. számú törvénye 5. §-ának értelmében a szövetkezeti demokrácia "széles lehetőségeket nyújt ahhoz, hogy a tagok növekvő aktivitással és kezdeményezően vegyenek részt a szövetkezet vezetésében és irányításában, a szövetkezeti ügyek intézésében".

Annak ellenére, hogy a jelenlegi gyakorlat az említett szabályokon és elveken alapul és azokból indul ki, a jelenkor szükségessé teszi, hogy új korszerű formákat keressünk a szövetkezeti demokrácia megvalósítására. Ez nem annyit jelent, hogy a szövetkezeti demokrácia válságot él át. Helyesnek tűnik annak megállapítása, hogy a szövetkezeti demokrácia előnyeit felhasználó szövetkezetek hallatlanul nagy sikereket érnek el fejlődésükben. Olyan vélemények is megfogalmazódnak, hogy a dolgozók munkaaktivitása és kezdeményezése ösztönzésére szolgáló szövetkezeti demokráciát megfelelő módon alkalmazni kell a társadalmi és gazdasági élet más területein is.

A szövetkezeti demokrácia elve megvalósulásának formái közvetlenül érintik az irányítás rendszerét, a mi esetünkben a mezőgazdaság irányítási rendszerét mind az állami /párt-/ vezetés, mind maguknak a szövetkezeteknek az irányítása szempontjából.

Az irányítás formáinak és módszereinek fejlesztését szükségessé teszi a műszaki-tudományos forradalom folyamata. A szövetkezeti demokrácia fejlődése az egyszerűtől a bonyolultig, valamint a nagyobb hatékonyság irányában megy végbe. Eredetileg az alapszabályzat is kiemelte, hogy /a kisebb szövetkezetekben/ a közgyűléseket havonta kell megtartani a szövetkezeti élet különféle kérdéseinek megoldása céljából. Később az egyesülések és összeolvadások következtében a szövetkezetek nagyobbakká váltak és népes közösségük már nem képes közvetlenül megvitatni valamennyi aktuális problémát; a munkafolyamatok során a munkások szakosodnak és már nem ismerik a szövetkezeti problémák valamennyi oldalát és nem nyilatkozhatnak teljes felelősséggel sok szakkérdésről, de ugyanakkor sok kérdést nem is kell közgyűlésen megvitatni, és eldönteni. Ilyen kérdés például a speciális berendezések és gépek felhasználása, a vetésterv, stb. Jelenleg az a gyakorlat, hogy a szövetkezeti tagok a küldöttek /saját képviselőik/ gyűlésének formáját alkalmazzák a tagság közgyűléseit pedig ritkán tartják meg, egyszer-kétszer évente, abból a célból, hogy azokon megvitatassák a szövetkezet fejlődésének irányvonalait, elfogadják tervét és az éves beszámolókat, megválasszák a szövetkezeti szerveket és jóváhagyják az alapszabályzatot.

Ebben az értelemben a jelenlegi értelemben vett szövetkezeti demokráciát összhangba kell hozni az egyes ember, a szövetkezet és az egész társadalom érdekei egységével, a mezőgazdaság állami irányításának elvével és azzal, hogy modern irányítási formákat kell bevezetni, szakmailag

kvalifikált apparátust kell alkalmazni a szervezeten belül.

Az irányítás a szövetkezeti demokrácia megvalósulása állandó hatása alatt van. A szövetkezetet a demokratikus úton választott szövetkezeti igazgatóság és az elnök vezeti, akiket az egyszerű szövetkezeti tagokból meghatározott időre választanak meg. Jelenleg az elnökök általában mérnökök, azonban nagyon jól beváltak a gyakorlatban azok a sokéves gyakorlattal rendelkező szövetkezeti tagok is, akik annak idején aktívan részt vettek a szövetkezet megszervezésében. A szövetkezeti szervek megválasztásának ez az elve tükröződik a szövetkezésről és a közös mezőgazdasági vállalatok létrehozásáról szóló új törvényben is. Mindazon által ez a törvény már kivételt is említ, mint-hogy kimondja, hogy az elnökkel együtt a szövetkezetekben igazgatót is ki kell nevezni és ilymódon a szövetkezeti vállalatot az elnök és az igazgató képviseli... Azon a véleményen vagyok, hogy a káderekkel kapcsolatosan nehézségeket már megoldottuk és könnyen lehet találni olyan embert, aki egyszemélyben képviselné az ilyen vállalatot éppúgy, ahogy az a többi vállalatnál is van.

A szocialista társadalom fejlődésének eredményeképpen egyrészt megnőnek a követelmények a szakmai felkészültséggel szemben, másrészt fokozódnak az igények a szakmai szakosodottsággal szemben is. A szövetkezetekben szakképzett ifjuság megy dolgozni. A CSSZSZK-ban az oktatás új rendszerét vezették be: a szakmák középfoku szakiskolákban történő oktatását. Ez lehetővé teszi magas kvalifikációjú dolgozók képzését, köztük magas kvalifikációjú szövetkezeti tagok képzését is. Növekednek a követelmények a szakképzettséggel szemben magukban a szövetkezetekben is, aminek eredményeképpen megváltozik a szövetkezeti dolgozók általános strukturája. Jelenleg a szövetkezetekben a szakmunkások aránya 27,5 %, a Központi Bizottság tizenhar-

madik /1978. évi/ ülésének adatai szerint pedig ezt az arányt 1980-ig 50 %-ra, távlatilag pedig 1990-ig 70 %-ra kell emelni. A szövetkezetekben elsősorban a műszaki és gazdasági eszközökkel, elsősorban pedig a bérrendszerrel, valamint a jogi rendezéssel ne gátolnánk a mezőgazdasági munka iránti érdeklődés kialakulását, hanem éppen ellenkezőleg arra törekednénk, hogy a mezőgazdasági munkát vonzóvá tegyük, mert noha nem kívánjuk növelni a mezőgazdasági dolgozók számát, ugyanakkor azt sem akarjuk, hogy a fiatalok - elsősorban a 20-30 év közötti fiatalok száma csökkenjen.

A szövetkezeten belüli irányításban a képzettségi színvonal emelkedését segítik elő azok az 1976-ban hozott határozatok is, amelyek kiegészítő szervként bevezették a szövetkezet elnöke mellett működő "gazdasági vezetés" intézményét. Ez operatív módon oldja meg a mindennapi kérdéseket és tagjai pedig az agronómus, az állattenyésztő, a közgazdász, a gépészek, stb. A szövetkezetekben jelenleg sok mérnök és középfokú képesítésű szakember dolgozik. Ez azzal van összefüggésben, hogy méreteiket tekintve nagy gazdasági közösségek alakultak, amelyekben a termelés szakosodása és koncentrációja nagymértékű. Ugyanakkor azonban felmerül az irányítás kérdése, a szövetkezeti vállalat felettes szerve részéről történő irányítás kérdése, amely a szövetkezeti demokrácia megvalósításával is összefügg. A körzeti mezőgazdasági igazgatóságok 1963. évi megalakításakor a CSSZSZK-ban éppúgy, mint a Szovjetunióban - ahol ez a Központi Bizottság 1962. évi márciusi plénumának határozata alapján történt - instruktori hálózatot hoztak létre. Az instruktorok feladata az volt, hogy segítsenek a hozzájuk beosztott szövetkezeteknek abban, hogy általánosíthassák pozitív tapasztalataikat, a gyakorlatba ültethessék azokat át. A képzett szakemberek szövetkezeti munkábaállása azonban szükségessé tette az igazgatási struktúra meg-

változtatását. Amikor a szövetkezetben már 5-10 mérnök volt, a közösségnek nem volt többé szüksége körzeti instruktorra, minthogy szakképzetten és megfelelő színvonalon meg tudta oldani a problémákat. Az instruktorok rendszerét felszámolták.

Az állami irányítást jelenleg a körzeti és területi mezőgazdasági igazgatóságok gyakorolják. Nemrégiben azonban egyesítették a szövetkezeteket, aminek eredményeképpen átlagosan egy szövetkezetre 2373 hektár mezőgazdasági föld jut /1978. évi adat/; a szövetkezetek száma a legnagyobb 1959-ben volt: 12560. Az 1978. évi statisztika alapján a szövetkezetek összevonása után jelenleg mindössze 1813 szövetkezet működik. Ezért feltétlenül meg kell változtatni a körzeten belüli vezetést és irányítást.

Javasoljuk, hogy nagyobb mértékben alkalmazzák a gazdálkodás olyan szövetkezeti formáit, amelyek mellett a szövetkezeti vállalatoknál lehetőség lesz majd egész sor szövetkezeti szervezet létrehozására. Ezek irányító tevékenysége lehetővé teszi majd néhány, korábban a középső irányítási láncszem - a körzeti irányítás, elsősorban a körzeti mezőgazdasági igazgatóság - által végzett funkció átvételét. Az állami irányítás szintén elmélyült kutatás tárgya. Ez azonban a szocialista tulajdon két formájának - az állami és szövetkezeti tulajdonformáknak - a kérdését, továbbá a szövetkezeti demokrácia, másszóval a belső irányítás kérdését érinti. Megoldási lehetőségek vannak a gazdasági szférában is. A szövetkezetek viszonylag nagy gazdasági önállóságot élveznek. Teljes mértékben érthető, hogy a szocialista tulajdon állami és szövetkezeti formája között van bizonyos különbség, e különbség azonban nem jelent antagonosztikus ellentmondást. Összállami szempontból mind a szövetkezetek, mind az állami gazdaságok a társadalom részéről támasztott ugyanazon követelményeknek

kell hogy megfeleljenek: az egységes népgazdasági terv és a szocializmus egységes elvein nyugvó általános normák követelményeinek. A szövetkezeti forma egyáltalában nem gátolja a mezőgazdasági termelők fejlődését, sőt gyakran tapasztalható, hogy néha a szövetkezetek nagyobb sikereket érnek el, mint az állami gazdaságok.

A szövetkezetek különleges irányítási és önrányítási formákkal rendelkeznek, úgy használják fel a szövetkezeti tagok kezdeményezőképességének aktivitását, hogy azok hatékonyan befolyásolhassák a termelők fejlődését. A szövetkezet általános szervezete is lehetőséget ad az összszövetkezeti kezdeményezésekre. Az államnak azonban előnybe kell részesítenie a társadalmi munkamegosztás igényeit. A társadalmi munkamegosztásra viszont a tudományos-műszaki forradalom van hatással. Éppen ezért teljes mértékben jogos állami igény és kötelezettség az, hogy az állam gondoskodjék a szövetkezeti társadalmi viszonyok fejlesztéséről és olyan körülmények megteremtéséről, melyek elősegítik a szocialista tulajdon két formájának egymáshoz való közeledését, az irányítás és a vezetés módszereinek tökéletesítését, továbbá a munka és a munkaviszonyok fejlődését. Ezt emelték ki a CSKP Központi Bizottsága tizenharmadik plénümán: "A Pénzügyminisztériumnak és a Mezőgazdasági és Élelmiszeripari Minisztériumnak meg kell teremteniük az előfeltételeket az állami vállalatok önelszámolási rendszere megvalósításához és elmélyítéséhez és erre a célra gazdasági eszközöket kell igénybe venni". /Pravda, 1978. március 23./

A műszaki-tudományos forradalom szükségessége teszi, hogy az irányítás kérdéseit az ágazati rendszerrel összhangban oldják meg, amely a nagyobb foku specializációval magyarázható. Ez viszont - amint az NDK tapasztalatai is tanuskodnak róla - lehetőséget ad a kooperáció kibővíté-

sére és hatékonyabb irányítási módszerek alkalmazása. Az irányítás tökéletesítése a további sikerek előfeltétele a mezőgazdaságban is. A rendszerűen megközelítés módszere, a tudományos forradalom mezőgazdaságbeli megvalósítását biztosító előfeltételek megteremtése, a szakképzettség, a szakosodottság és az automatizáció növelése együttevén képezik a mezőgazdaság további fejlődésének útjait és ez az irányítási rendszere tökéletesítésében, a szövetségi demokrácia megvalósításában jut kifejezésre.